

A koronázási jubileum az erdélyi lapokban

(*Bevezetés*) 1892. június 8-án Ferenc József császár és király magyar királlyá koronázásának 25. jubileumi évfordulóját ünnepelte Magyarország. Az ünnepségek központja Budapest volt, de országszerte a legtöbb településen megemlékeztek az alkalomról.

Jelen tanulmány bemutatja a jubileumi ünnepség fővárosi eseményeit és programjait, párhuzamba állítva az erdélyi ünnepségekkel, kiemelve Kolozsvár – mint Erdély fővárosa – ünnepségsorozatának részletes ismertetését. Harmadik pilléreként az események rekonstruálása mellett a magyar, román és német (szász) nyelvű sajtó¹ alapján arra keresi a választ, hogy Erdélyben hogyan viszonyultak a jubileumi ünnepségekhez, mennyire volt hangsúlyos az alkalom az erdélyi lakosság számára, milyen volt a korabeli magyar–román–szász kapcsolatrendszer az ünnepségek megszervezésének tükrében, valamint, hogy milyen további esemény(ek) befolyásolhatták az időszak közhangulatát és közvéleményét.

(*A jubileumi ünnepség a fővárosban*) A koronázási jubileum hivatalos megünneplésének javaslata először az 1892. április 2-i képviselőházi ülésen került előtérbe, amikor a költségvetési vitát követően Somogy vármegye feliratban fordult az országgyűléshez, hogy a koronázás 25 éves évfordulóját nyilvánítsák országos ünnepé.² Az ötletet a kormánypárt mellett az ellenzék is támogatta, azzal a kikötéssel, ha a koronázás jubileumát nem „mosás össze” a kiegyezés megünneplésével. Ezt követően a megállapodáshoz mindkét fél tartotta magát, a későbbiekben a kiegyezés kérdése nem került előtérbe, az ellenzék pedig nem zavarta meg az ünnepet, sőt résztvevőjévé vált az eseményeknek.

Négy nappal később, április 6-án Budapest törvényhatóságának ülésén Ráth Károly főpolgármester vezetésével 64 tagú bizottságot³ választottak a javaslat kidolgozására, valamint további albizottságokat hoztak létre a különböző részfeladatok megszervezésére.⁴ Bár a tervezet elsősorban a polgárságra számított, a fő cél a koronázás napjának minél szélesebb körű megünneplése volt, így az alkalom kezdetben egyértelműen polgári jellege idővel megváltozott és a főváros lakosságának minden rétegét igyekeztek résztvevőként bevonni az ünnepségekbe. Emellett létrehoztak egy „Ferenc József koronázási jubileumi díjat”,⁵ valamint egy alapítványt, melyek hosszabb távon, az ünnepség keretein túlmutatva biztosították az eseményre való emlékezést.⁶

A szervezés felügyeletét a kormány vállalta magára a miniszterelnök vezetésével,⁷ melynek tevékenységi körébe tartozott az események összehangolása és ellenőrzése, valamint az uralkodóval és a bécsi udvarral való kapcsolattartás. Ezenkívül nagy teher hárult a budapesti rendőrségre is, hiszen előzetesen 500 000 érdeklődő részvételére számítottak. Az elkészült programot Szapáry Gyula miniszterelnök május 11-én alkalmasnak tartotta arra, hogy az uralkodó jóváhagyását kikérje. Az ünnepségsorozat tervezett menetrendje június 6-tól, az uralkodó Budapestre érkezésétől, június 9-ig tartott, melyet Ferenc József néhány protokolláris kérés mellett elfogadott. A bécsi udvar előzetesen jelezte, hogy Erzsébet királyné nem vesz részt a programokon, viszont számos főherceg és (fő)hercegnő – köztük Károly Lajos, Mária Terézia, Ferenc Ferdinánd, Albrecht, Frigyes és Izabella – kíséri az uralkodót az ünnepségsorozat alkalmával.⁸

Az ünnepségek nyitányát az uralkodói különvonat megérkezése jelentette 1892. június 6-án délután fél 3 órakor a Nyugati pályaudvarra, ahova ebből az alkalomból csak belépőjeggyel lehetett belépni a korlátozott számú közönségnek. Ezt követően a királyt

167 fős bandérium kísérte a budai Várba, melyben előzetes felhívás alapján országosan csaknem minden megye küldötték útján képviseltette magát.⁹ A sajtóorgánumok, köztük az erdélyi lapok is kiemelt terjedelemben foglalkoztak a díszmenettel, valamint név szerint felsorolták a résztvevőket.¹⁰ Ezen a napon két további programra volt hivatalos az uralkodó, egyrészt 17 órakor a Rózsaszalonban harminc fő részvételével egy estebédre, másrészt 19 órakor a Nemzeti Színházban *A szent korona* című ünnepi előadás bemutatójára került sor.

Az ünnepi menetrend tervezete szerint a következő nap Ferenc József a Vérmezőn 8000 katonai részvételével tartott díszszemlén vett részt, majd 15 órakor megtekintette a virágkiállítást, este pedig a főhercegek és feleségeik, a miniszterelnök, valamint számos katonatiszt kíséretében több mint egyórás körutat tett a díszesen kivilágított fővárosban. Ezt követte a tűzijáték megtekintése, majd a miniszterelnöknél tartott fogadás, amelyen 400 fő vett részt.

A koronázás 25. évfordulójának napján, június 8-án országos hálaadó miséket, istentiszteleteket tartottak, Budapesten 10 órakor az uralkodó jelenlétében a hercegprímás celebrálásával hálaadó misére került sor a helyőrségi templomban, amelyre 834 meghívott volt hivatalos, akik karszalaggal tudtak a helyszínre belépni, mivel reggel fél 9 órától lezárták a Lánchidat és a Siklót. 12 órakor a királyi palota nagytermeiben nagyszabású fogadásra kerül sor, amelyre a főrendiház 150, a képviselőház 300, a vidéki törvényhatóságok 1000 és a főváros 500 fős küldöttségét hívták meg. Délután az uralkodó egy népiünnepélyen, majd fél 6 órakor családi ebéden vett részt, este pedig ellátogatott az Operaház ünnepi előadására.¹¹

Június 9-én este 8 órakor érkezett el az ünnepségsorozat csúcspontja, a fogadás az udvarnál, melyre 1892 főt hívtak meg.¹² Az előzetesen eltervezett programban végül egy változás történt, a viharos esőzés miatt a június 6-án elmaradt fáklyásmenetet és szerénádót 10-én este pótolták, majd ezt követően Ferenc József elutazott Budapestre.¹³

(A jubileumi ünnepség Erdélyben)

Az előkészületek és a kolozsvári ünnepség

Erdélyben az előkészületek elsősorban vármegyei szinten zajlottak. A vármegyéi törvényhatósági bizottságai május folyamán rendkívüli közgyűlést tartottak, melynek legfontosabb tárgya a koronázás 25 éves évfordulójának méltó megünneplése volt. Általánosan elmondható, hogy a vármegyéi előkészületei, valamint határozatai három fő síkon mozogtak Budapest mintájára. Egyrészt az uralkodó és a bécsi udvar felé tett gesztussal, amely az uralkodónak szánt üdvözlő és hódoló felirat küldését jelentette, valamint – amennyiben az előírt feltételeknek megfelelték – vármegyei díszküldöttség delegálását a budapesti ünnepélyre. Másrészt, helyi szinten megjelent a spirituális vagy isteni szféra a hálaadó szentmise, istentiszteletek elrendelésével, harmadrészt pedig szintén helyi szinten a világi szféra a városok feldíszítésében és ünnepi programok szervezésében valósult meg.

Erdély „fővárosában”, Kolozsvárott előzetes hivatalos értesítést adott ki Szvacsina Géza tanácsos, helyettes polgármester a kolozsvári ünnepségek megrendezéséről, egyúttal pedig kifejezte reményét, hogy a lakosság nemzetiségi, vallási, és társadalmi különbség nélkül fog részt venni a jubileumi programsorozaton.¹⁴

A kolozsvári események június 7. és június 8. között zajlottak. Az alkalom tiszteletére a város vashídjának mindkét oldalán hatalmas diadalkapukat állítottak fel annak emlékére, hogy a király ott vonult be legutóbbi látogatásakor, melyeket zöld lombbal, zászlókkal, virággal és lampionokkal díszítettek. A főtéren kiemelt hangsúlyt kapott a városháza kivilágítása és díszítése, valamint a város díszítette fel a téli színházat lobogókkal, jelvé-

nyekkel és nemzeti koronákkal a díszelőadás alkalmából, illetve a nyári színházat is. Több magánház kivilágítására is sor került, este 9 órakor pedig az 51. ezred zenekara zenés műsorával bejárta a várost.¹⁵

A következő nap reggel 5 órakor a város összes templomainak harangozása jelezte a lakosságnak a nemzeti emlékűnnep kezdetét. Fél 6 órakor a császári és királyi 51. ezred zenekara ébresztőzenével járta be a település főbb utcáit. Délelőtt az összes egyházban hálaadó istentiszteletet tartottak, a hivatalos testületek a főtéri római katolikus templomba kaptak meghívót, ahol a misén Bíró Béla apátkanonok plébános szolgált. A második legnagyobb számú ember a Farkas utcai református templomban volt, ahol Zoványi Jenő lelkész igehirdetése hangzott el.¹⁶ Az unitárius egyházközség Belmagyar utcai templomában Péterfy Dénes lelkész, az evangélikus templomban pedig Grätz Mór prédikált. A keresztyény felekezetek mellett mind a két izraelita zsinagóga is ünnepi istentiszteletet tartott.¹⁷

Délután a sétátéren az e célból alakított rendezőbizottság népiűnnepet, este pedig a sétatéri tavon tűzijátékot rendezett, valamint a Nemzeti Színház igazgatósága a téli színházban díszelőadást tartott. A város törvényhatósága az emlékűnnepet mindenkire nézve emlékeztetéssé és örömnűnnepé akarta tenni, ezért a városi szegények között a városház közgyűlési termében június 7-én délután 3 órakor 300 Ft segélyt osztott ki, emellett pedig a városi szegények házában éltet, a városi fiúárvaház és az országos siketnéma intézet növendékeit megvendégelték.¹⁸

Az ünnepség visszhangja az erdélyi sajtóorgánokban

A kortársak megítélése szerint a jubileumi ünnepség elérte célját és méltó emléket állított az 1867-es koronázás évfordulójának az egész országban. A szakirodalom szerint a kormány részéről a szervezés ténylegesen az uralkodót igyekezett az ünnepségek középpontjába állítani, viszont a főváros vezetése már sokkal kevesebb figyelmet fordított a király személyére, az ügyintézés szinte kizárólag a külsőségekre korlátozódott. A sajtó tudósításai a lapok egyedi jellegének, politikai irányvonalának megfelelően természetesen némi különbséget mutatnak, de megfigyelhető, hogy összességében Ferenc József eltűnik az ünnep nagyszerűségéről szóló tudósításokban mind a fővárosi, mind pedig az erdélyi lapokban.

Az országos méretűvé növekedett ünnepség – bár az uralkodó jelenléte miatt a centrum Budapestre helyeződött – Erdélyben is jelentős visszhangot keltett. A vizsgált magyar nyelvű erdélyi lapok közül a Kolozsvár és az Erdélyi Híradó már május közepétől több esetben címdoldalon foglalkozik a negyedszázados ünnepélyvel, valamint annak helyi és regionális előkészületeivel. A budapesti sajtóorgánumokhoz hasonlóan cikkeiben nagy hangsúlyt kap az 1867-es koronázás bemutatása és a magyar történelmi kontextusba helyezése,¹⁹ összehasonlítása az 1892-es ünnepségekkel,²⁰ a budapesti ünnepség előzetes menetrendjének részletes ismertetése, a koronázáshoz kötődő szimbólumok elemzése,²¹ illetve a koronázásban résztvevő tisztségviselők szerepeinek részletezése.²² Fontos szerepet kap az erdélyi városok és települések előkészületeinek, hivatalos értesítéseinek, programsorozatai menetrendjének ismertetése, párhuzamosan a budapesti események részletes bemutatásával, valamint a bandériumba delegált vármegyei küldöttek név szerinti felsorolásával. A június 8-i szám külön mellékletet is megjelentetett, melyben közli a budapesti ünnepi beszédek részleteit, valamint a helyi és más nagyobb erdélyi városok beszámolóit.

Az ünnep alkalmával az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) delegációja is Budapestre utazott, melyről külön cikksorozatban foglalkozik a vizsgált napilap. Az EMKE tisztségviselői különvonalattal érkeztek a fővárosba, ahol a budapesti EMKE-választmány várta őket Dessewfy Aurél elnök vezetésével, majd ezt követően közgyűlést tartottak a Vigadó nagytermében és ünnepi bankettet 500 fő részvételével.

Számos cikkében foglalkozik az ünnepséggel a partiumi Nagyvárad című napilap is, és a kolozsvári lapokhoz hasonlóan minden részletre kiterjedően igyekszik tájékoztatni olvasóközönségét mind a budapesti, mind az erdélyi hírekről. Megfigyelhető az erdélyi magyar nyelvű lapok egybehangzó véleménye a 1867 óta elért országos fejlődéssel: „*A nemzet látja, mindennap tapasztalja azt az örvendetes fejlődést, melyet e huszonöt év alatt közviszonyaink egész vonalán elértünk. Önkéntelen összehasonlításokat tesz ezeréves életünk más korszakaival s arra a kedvező meggyőződésre jut, hogy nemzeti életünk sohasem volt oly zavartalan, békés minden megrázkódtatástól annyira mentes, mint most. Értve a béke alatt nemcsak a nemzetközi viszonyokat, hanem a belső viszonyokat is.*”²³; valamint az, hogy a nemzetiségi kérdés problémáját igyekeznek elenyésző elemként feltüntetni: „*Most [...] belső villongások nem emésztenek. A nemzet túlnyomó nagy többsége a magyarság és az alkotmányos szabadság érdekében versenyez, s e nagy erő mellett itt-ott tapasztalható széthúzó nemzetiségi elem elenyészik.*”²⁴ Csak elvétve, egyes esetekben említik a román nemzetiség elutasító magatartását, igyekeznek a hangsúlyt az egy politikai nemzet elvére helyezni, valamint az alattvalói hűség szimbólumává emelni az ünnepélyeskedés való részvételt.²⁵

Ezzel szemben a román nyelvű erdélyi lapok válasza a jubileum megünneplésére egyenesen elutasító volt, bár a Budapest című lap beszámol két román faluról, ahol lelkesen ünnepeltek, a román többségű Szászsebesen – az egyházi előljárók egyértelmű utasítása ellenére – még istentiszteletet, liturgiát sem tartottak. A paradox helyzetet jól tükrözi, hogy ebben az időszakban, 1892. május 28-án került sor az erdélyi román Memorandum benyújtására Bécsben, mellyel a román nemzetiség május 23-ától – más aspektusból ugyan – de az erdélyi lapok centrumába kerül, és bár a két eseményt a legtöbb esetben külön tárgyalják, a két momentum összefüggésbe hozása egyértelműen megjelenik a Memorandummal kapcsolatos cikkek esetében: „*Magyarország a napokban érkezik az alkotmány visszaállításának huszonötödik évfordulójához. Június elején nagy fényvel fogjuk megünnepelni a koronázást, mellyel I. Ferencz József ő Felseje huszonöt év előtt megkezdte a polgári dicsőségben, anyagi és szellemi sikerekben annyira gazdag alkotmányos uralkodást. E nagyjelentőségű nemzeti ünnep alkalmát használják fel az oláh tulzók arra, hogy külön véleményt terjesszenek elő mindaz ellen, amit június első napjaiban ünnepelni fogunk. Magát a koronázás tényét egyenesen nem támadják ugyan meg, mert ez kellemetlen összeütközésekre vezetne a kir. ügyészségekkel. De egyébiránt aztán megátadnak, megtagadnak, elutasítanak mindent, aminek alapján király és nemzet között a béke helyreállt és a koronázásban kölcsönösen ratifikáltak.*”²⁶ illetve: „*Nyilvánvaló, hogy az oláh tulzók a koronázás jubilaris ünnepét szeretnék megzavarni a tüntetéssel.*”²⁷

A koronázás 25 éves jubileumával a nagyszebeni Tribuna május 21-én címdalra foglalkozik, melyben arról írnak, hogy számukra lehetetlen, hogy részt vegyenek az ünnepségen a „*végzetes politikai rendszer miatt*”²⁸, ezért „*...a hivatalos jubileumtól, a magyarok jubileumától távol kell maradnunk.*”²⁹ Megállapítása szerint 1867 nemcsak a király legitím megkoronázását jelentette, hanem a magyarság kizárólagos uralmát a nemzetiségek felett, a nemzetiségek szétzúzását és a magyarosító politikát.³⁰ Ferenc Józsefet minden esetben „*Maiestate Să*” vagyis „*Őfelsége*” megnevezéssel említi, kitér az 1888-as császárrá koronázás 40. jubileumára, valamint az államot „*nostru Monarch*” vagyis a „*mi Monarchiánk*”-nak említi, ezzel is elkülönítve magukat a magyarságtól.³¹

Ezt követően május végén, június elején több lapszámban is címdalra foglalkozik a koronázás jubileumával, de ezt nagyrészt annak igazolására használja, hogy magyarázattal szolgáljon arra, hogy miért viszik a Memorandumot Bécsbe, majd a hangsúly fokozatosan áttevődik a Memorandum előkészületeire, a küldöttség tagjaira, a bécsi esemé-

nyekre, illetve az arra adott magyar sajtó reakcióira, hiszen több esetben közli a Budapesti Hírlap vagy az Egyetértés cikkeit. Június 4-től pedig címdalton hozza a Memorandum szövegét és folytatásokban június 12-ig közli, míg a jubileummal kapcsolatos részleteket, mint például a fővárosi ünnepség menetrendjét a Cronică rovatában ismerteti.

A Memorandummal kapcsolatos cikkek dominálnak a brassói Gazeta Transilvaniei májusi hasábjain, a koronázás jubileumával címdalton csak június 8-án foglalkozik, melyben hasonlóan a Tribunához negatív képet fest az elmúlt 25 éves időszakról és a szerinte állítólagos liberális magyar politika erdélyi vonatkozásairól.³² Közli a budapesti események menetrendjét és kitér az EMKE budapesti látogatására is, mellyel a későbbiekben több esetben is címdalton foglalkozik.

A szász német nyelvű sajtó a magyar és román nyelvű lapokhoz hasonlóan május végétől, június elejétől több alkalommal címdalton foglalkozik a jubileumi ünnepséggel, emellett címdalton az egyházpolitikai ügyek, valamint a román Memorandum-ügy is megjelenik. A brassói Kronstädter Zeitung pozitívan nyilatkozik az 1867 óta eltelt negyedszázados időszakról és június 2-i számában felszólítja a szász lakosságot, hogy vegyenek részt a jubileumi ünnepségen, hogy méltó módon emlékezzenek a 25 évvel ezelőtti koronázásra.³³ Foglalkozik az 1848–1849-es forradalommal és szabadságharcral, az azt követő passzív politikával, majd 1867-tel és a dualizmus negyedszázados fennállásával. Közli a budapesti főpolgármester kiáltványát, valamint a fővárosi események menetrendjét.

A nagyszzebeni Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt hasonló tematikájú cikkeket közöl mind a jubileummal kapcsolatban, mind a Memorandummal centrumba kerülő román nemzetiség bécsi útjának ismertetésével kapcsolatban, azonban a hangsúly egyértelműen a koronázási ünnepség eseményein van. Az uralkodót mindkét lap „Se Majestät zum ungarischen König” vagyis „Öfelsége a magyar király” megnevezéssel illeti, így a románokkal ellentétben nem különítik el magukat egyértelműen a magyar államtól és alapvetően együtt működnek és együtt ünnepelenek az ország lakosságával.

Összefoglalóan elmondható, hogy a koronázási jubileum megünneplése többnyire pozitív érzelmekeket keltett országszerte, bár a nemzetiségi kérdés megoldatlan problémája az erdélyi románság Memorandumában nyilvánvalóan felszínre tört a jubileumi ünnepségek időszakában is, annak ellenére, hogy a magyar nyelvű lapok több esetben megpróbálták súlytalanná tenni az ügyet. A pozitív visszhangot alátámasztja, hogy az ünnepségeket követően a király elégedettségét fejezte ki, Budapestnek a székesfőváros megtisztelő címet adományozta, a szervezés tapasztalatait pedig a magyar vezetők néhány év múlva felhasználhatták a millenniumi ünnepségek programjában is.

BIBLIOGRÁFIA

- Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1892.
- Budapest főváros törvényhatósága 1892. évi április hó 6-án és folytatva 7-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.* [forrás: <http://www.archivportal.arcanum.hu/szkj/opt/a/100322.htm?v=pdf&a=start>] <http://www.archivportal.arcanum.hu/szkj/a/100322.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=1892&pg=105&l=hun> (2015. január 17.)
- Ellenzék.* XIII. évfolyam. 147. szám. Kolozsvár, 1892. július 1. – XIII. évfolyam. 149. szám. Kolozsvár, 1892. július 3.
- Erdélyi Híradó.* V. évfolyam. 101. 1304. szám. Kolozsvár, 1892. május 4. – V. évfolyam. 129. 1332. szám. Kolozsvár, 1892. június 8.

- Gazeta de Transilvaniei. Anul LV. Nr. 104. Braşovu, Sâmbătă, 9 (21) Mai 1892. – Anul LV. Nr. 121. Braşovu, Luni, Marţi 2 (9) Iunie 1892.
- Kolozsvár. VI. évfolyam, 112. szám, Kolozsvár, 1892. május 16. – VI. évfolyam, 134. szám, Kolozsvár, 1892. június 13.
- Kronstädter Zeitung. 56. Jahrgang. No. 126. den 2. Juni 1892 – 56. Jahrgang. No. 130. den 8. Juni 1892.
- Nagyvárad. XXIII. évfolyam, 152. szám. 1892. június 1. – XXIII. évfolyam, 158. szám. 1892. június 8.
- Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. XIX. Jahrgang. Nro. 5617. Hermannstadt, Donnerstag 2. Juni. 1892. – XIX. Jahrgang. Nro. 5622. Hermannstadt, Donnerstag 9. Juni. 1892.
- Tribuna. Anul IX., Nr. 106., Sibiiu, Sâmbătă 9/21 Maiu 1892. – Anul IX., Nr. 124., Sibiiu, Iunie 3/15 1892.
- Csapó Csaba: A koronázás jubileuma. In: *História mezején: a 19. század emlékezete: tanulmányok Pajkossy Gábor tiszteletére*. Szerk.: Deák Ágnes – Völgyesi Orsolya. Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 2011. 287–297.
- Fleisz János: *Az erdélyi magyar sajtó története. 1890–1940*. Pécs, Pro Pannonia, 2005.
- Latkóczy Mihály: *Korona és koronázás: ünnepi emléké 1892. június 8-ára*. Budapest és Eperjes, Divald Károly fia kiadása, 1892.
- Ress Imre: A koronázás ünnepe, 1867. In *História*, 34. évfolyam. 3. szám. 2012. 26–30.
- Szinnyei József: *A magyar hírlapirodalom 1868–1894*. Budapest, k. n., 1967.

JEGYZETEK

- 1 A tanulmányban felhasználásra kerültek a magyar nyelvű Kolozsvár, Erdélyi Híradó és Nagyvárad, a román nyelvű Tribuna és Gazeta de Transilvaniei, illetve a német nyelvű (szász) Kronstädter Zeitung és Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt vonatkozó számai. A kolozsvári Ellenzék című napilap 1892. évének első hat hónapja elveszett az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmtárából. A vizsgált sajtóorgánumok idézett sorait minden esetben betűhíven közöljük az archaikus nyelvezet és az esetleges nyomdai hibák megtartásával.
- 2 Az 1892. évi február hó 18-ára hirdett országgyűlés képviselőházának naplója. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1892. 61.
- 3 A bizottság munkájában részt vett többek között Jókai Mór, Falk Miksa, Emich Gusztáv, Goldberger Samu, valamint Wahrmann Mór. In: Csapó Csaba: A koronázás jubileuma. In: *História mezején: a 19. század emlékezete: tanulmányok Pajkossy Gábor tiszteletére*. Szerk.: Deák Ágnes – Völgyesi Orsolya. Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 2011. 288. (A továbbiakban: Csapó, 2011.)
- 4 Ilyen albizottság volt többek között az uralkodó fogadásáért felelős albizottság, melynek az uralkodót a királyi palotába kíséror bandérium megszervezése volt a feladata, vagy a népiünnepélyekért felelős albizottság, amely kiemelt figyelmet fordított a szegény gyermekek megvendéglésére, valamint a vérmezei és városmajori programok megszervezésére.
- 5 A díjjal járó juttatással évente 4.000 Ft-os összeget a magyar művészet és irodalom, 3.000 Ft-ot pedig a magyar gyáripar és kereskedelem fejlesztése érdekében a kiemelkedően tehetséges fiatalok tanulmányainak elősegítésére kívántak fordítani.
- 6 Budapest főváros törvényhatósága 1892. évi április hó 6-án és folytatva 7-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. 5. (352.) Letölthető: go.gl/0ArZef
- 7 A jubileumi bizottság tagjai: Budapest főpolgármestere, első alpolgármestere, a Belügyminisztérium képviselője, a Nemzeti Színház intendánsa, illetve a budapesti rendőrfőkapitány.
- 8 Csapó, 2011. 291–292.
- 9 A bandériumban való részvétel szigorú feltételeinek néhány erdélyi és felvidéki megye nem tudott megfelelni, például Beszterce-Naszód főispánja Bethlen Pál számjeles sürgönyben kérte, hogy tekintsenek el a megye részvételéről. In Csapó, 2011. 290.
- 10 Nagyvárad. XXIII. évfolyam. 156. szám. 1892. június 7.
- 11 Csapó, 2011. 293–294.
- 12 A fogadáson az 1892 meghívottból végül 1576 személy jelent meg.
- 13 Csapó, 2011. 294–295.
- 14 „A magyar nemzet milliói f. hó 8-án egy korszakot alkotó esemény örömteljes emlékünnepe fogják megülni hazaszerte: annak a nagy napnak az emlékét, amely napon százados viszályok után hazánk alkotmánya visszaállítván, 1867. évi Junius hó 8-án Magyarország hön szeretett uralkodója: I-ső Ferencz József ő császári és apostoli királyi Felsege Szent István koronájával az ország fővárosában megkoronáztatott. A magyar nemzet ez örömteljes emlékünnepeben a Királyhágón inenni országrészt vezérvárosának, Kolozsvár sz. kir. városnak hazafias lakossága is épen oly igaz és lángoló, mint hódolateljes lelkesedéssel részt öhajjt és részt fog venni. E czéltől a tekintetes Törvényhatósági Bizottság a város közönségének e hazafias lelkesedése és öröme kifejezéséül ö

- Felségéhez hódoló Feliratot intézett, valamint a fővárosba hódoló küldöttséget menesztett, egyuttal pedig elhatározta, hogy a város lakossága e hazafias és hódolatteles érzelmei itt helyett a városban rendezendő ünnepségekkel is külső kifejezésre juttassanak.[...] Alólírott Tanács hazafias bizalommal reméli, hogy a magyar nemzet örömteljes emlékünnepeben Kolozsvár város összes lakossága nemzetiségi, vallási és társadalmi különbség nélkül hódolatteles lelkesedéssel részt fog venni. Kolozsvár sz. kir. város Tanácsától 1892. évi június hó 4-ik napján. Szvacsina Géza, tanácsos, helyettes polgármester”* In: Kolozsvár. VI. évfolyam. 129. szám. Kolozsvár, 1892. június 7.
- 15 Kolozsvár. VI. évfolyam. 130. szám. Kolozsvár, 1892. június 8.
- 16 Az istentiszteleten az ige az Ézs 32,1 volt: „Íme a király uralkodik igazságban.”
- 17 Kolozsvár. VI. évfolyam. 130. szám. Kolozsvár, 1892. június 8.
- 18 Kolozsvár. VI. évfolyam. 129. szám. Kolozsvár, 1892. június 7.
- 19 Az 1867-es koronázás menetrendje, valamint a koronázó jelvények története részletesen olvasható itt: Latkóczy Mihály: Korona és koronázás: ünnepi emlék 1892. június 8-ára. Budapest és Eperjes, Divald Károly fiai kiadása. 1892.; Ress Imre: A koronázás ünnepe, 1867. In *História*, 34. évfolyam. 3. szám. 2012. 26–30.
- 20 Többek között összehasonlítja az 1867-es királyi bevonulás körülményeit az aktuális állapotokkal, kiemelve, hogy 1867-ben még nem létezett a körút, valamint az András út, ezzel szemben 1892-ben a főváros már világvárosi jelleggel rendelkezik, mind építészeti, mint lakosságát tekintve. In Kolozsvár. VI. évfolyam. 129. szám. Kolozsvár, 1892. június 7.
- 21 A szimbólumok közül kiemelten foglalkozik az egyházi eredetű négy kardvágás szimbólumrendszerével, mely a német császárok koronázási szertartásaiban is szerepet kapott és a hit védelmét értékelték alatta. A négy égtáj felé tett kardvágásokhoz Magyarország minden megyéjéből küldtek földet az alkalomra felépített koronázó dombhoz. In Kolozsvár. VI. évfolyam. 129. szám. Kolozsvár, 1892. június 7.
- 22 Részletesen ismerteti a nádor, illetve a hercegprímás szerepét és feladatait, valamint ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy a koronázás illusztris tanúi közül nem sokan vannak már életben: a miniszterek közül Horvát Boldizsár akkori igazságügy miniszter, valamint báró Vay Miklós protestáns koronaőr, országzászlós, aki 90 éves a jubileumi eseményekkor. In Kolozsvár. VI. évfolyam. 129. szám. Kolozsvár, 1892. június 7.
- 23 In Kolozsvár. VI. évfolyam. 130. szám. Kolozsvár, 1892. június 8.
- 24 Uott.
- 25 Kiemelendő erre Brassó, illetve Segesvár példája: „A koronázási jubileum alkalmából Brassó közönsége is kitett magáért. Nemzetiségi és valláskülönbség nélkül mindenki kifejezést akart adni alattvalói hűségének és lojalitásának és ez okból a tegnapi kivilágítás olyan fényes volt, a minőt Brassóban eddig még senki sem látott volt... még a románok sem vonták ki magukat ezen általános mozgalomból; a román gymnasium, az Albina épülete és a románok lakta magánházak is ki voltak világítva, csak a *Gazeta* szerkesztősége és egy-két román nemzetiségű magán ember tüntetett ablakainak sötétségével.” In Kolozsvár. VI. évfolyam. 131. szám. Kolozsvár, 1892. június 9.; „Kiválóan díszesek voltak: a járásbíróház, a város kaputornya, a megyeház, oszt. mérnökség, a magyar kaszinó, a *Gewerbe Verein*, a czukrárszda, valamint iskolahelyiség (kivéve a román iskola épületét) az adóhivatal stb.) In Kolozsvár. VI. évfolyam. 131. szám. Kolozsvár, 1892. június 9.
- 26 Kolozsvár. VI. évfolyam. 118. szám. 1892. május 23.
- 27 Uott.
- 28 „fatal sistem politic” In *Tribuna*. Anul IX. Nr. 106. Sibiiu, Sâmbătă 9/21 Maiu 1892.
- 29 „însă de iubileu oficial, de iubileul Maghiarilor, va trebui se stăm departe.” In *Tribuna*. Anul IX. Nr. 106. Sibiiu, Sâmbătă 9/21 Maiu 1892.
- 30 „Nu numai încoronarea regelui legitim s’a facut la 1867, ci totodată s’a inaugurat era stăpânirii exclusive a rasei maghiare, era strivirii naționalității de altă limbă, era politiceii maghiarisătoare.” In *Tribuna*. Anul IX. Nr. 106. Sibiiu, Sâmbătă 9/21 Maiu 1892.
- 31 *Tribuna*. Anul IX. Nr. 106. Sibiiu, Sâmbătă 9/21 Maiu 1892.
- 32 „Amare dile a avutu în acestu periodu de 25 de ani și presa română și aspura strălucirei și a triumului de adi alu pretinsului „liberalismu” maghiaru va cade umbra tristă a patentei absolutistice împeratesci din 1852, care și adi este in vigore pentru Transilvania.” In *Gazeta de Transilvaniei*. Anul LV. Nr. 116. Brașovu, Marți, Mercuri 27 Mai (8 Iunie) 1892.
- 33 „Mitbürger! Die gleiche Liebe und Berehrung für unsern angestammten König erfüllt auch uns; von demselben Befühle patriotischer Befinnung für die ruhmreiche freiheitliche Entwindelunk unseres schönen Vaterlandes befeelt können wir den 25-jährigm Krönungsgedenstag nicht vorüber gehen lassen, ohne denselben in einer unserer Vaterstadt würdigen Weise mitzufeiern, damit in den allgemeinen Festesjubel, welcher das ganze Land erfüllen wird, auch die Festesstimme Kronstadts hineinflinge.” *Kronstädter Zeitung*. 56 Jahrganf. No. 126. den 2. Juni 1892.